

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Анотація. У статті досліджено та проаналізовано сутність державного боргу різними науковцями.

Ключові слова: державний борг; управління; цінні папери; бюджетний дефіцит; фінансова система.

ECONOMIC ESSENCE OF PUBLIC DEBT IN UKRAINE

Abstract. The article investigates and analyzes the essence of public debt by various scholars.

Keywords: public debt; management; securities; budget deficit; financial system.

Радянський енциклопедичний словник подає тлумачення державного боргу як загальної суми заборгованості держави за непогашеними позиками і невиконаними за ними відсотками. Дане визначення розкриває сутність державного боргу через відображення його кредитної природи, але характеристика категорії обмежена лише етапом формування державного боргу, тобто випуском позик.

Р. Макконелл і С. Брю визначають державний борг як суспільний актив. Теоретики, що сповідували даний підхід, наприклад Рау К., обґрунтовували свою позицію тим, що народ має сам собі платити відсотки за користування коштами державного кредиту. На нашу думку державний борг за своєю сутністю є суспільним активом у випадку придбання емітованих державою боргових інструментів резидентами даної країни. В даному випадку державний борг можна охарактеризувати як власний борг держави, а державну заборгованість як самозаборгованість.

У підручнику «Макроекономіка» Агапової Т.А. та Серегіна С.Ф. державний борг визначається як загальний розмір заборгованості уряду власникам державних цінних паперів, що дорівнює сумі минулих бюджетних дефіцитів (мінус бюджетні надлишки). Державний борг може змінюватися не лише за рахунок наявності бюджетного дефіциту, тому, дане визначення, на нашу думку, не відображає повністю механізм формування державного боргу.

В Економічній енциклопедії зазначається, що в залежності від ринку розміщення, валюти, в якій випущені і розміщені позики державний борг може бути зовнішнім та внутрішнім; в залежності від строку погашення – капітальним та поточним. Інший підхід, що на нашу думку, в умовах лібералізації економіки, розвитку зовнішньоекономічної діяльності, поглиблення конвертованості національної валюти є дійсно вірним, передбачає поділ державного боргу на внутрішній і зовнішній борг за критерієм резиденства (внутрішній чи зовнішній інвестор).

Федосов В., Огородник С., Суторміна В. визначають державний борг як суму заборгованості за випущеними і непогашеними внутрішніми позиками, а також суму фінансових зобов'язань країни щодо іноземних кредиторів на певну дату. Дане визначення не розкриває сутності категорії державний борг, адже використане у визначенні поняття «державна заборгованість» є ширшим за змістовим наповненням ніж поняття державний борг [1].

Ми пропонуємо наступне визначення: державний борг – це сума державних фінансових зобов'язань за випущеними і непогашеними внутрішніми та зовнішніми позиками і кредитами.

Як економічна категорія державний борг втілює у собі певні риси, що характеризують її як самостійний елемент фінансової системи:

- державний борг є відносинами вторинного розподілу валового суспільного продукту і частини національного доходу;

- залучення і надання коштів про державному запозиченні здійснюється на умовах повернення і

платності;

- державний борг має добровільний і ситуаційний характер.

Державний борг як об'єкт регулювання має наступні особливі риси:

- специфічним учасником відносин є держава, що має особливі права при здійсненні запозичень;

- кругообіг коштів у процесі здійснення державних запозичень здійснюється у прямому та зворотному напрямі;

- існування боргу обмежено визначеним учасниками строком;

- державний борг має властивості до накопичення.

Розмір державного боргу складається з боргів минулих років та нових боргів. Накопичення основної суми та прострочених платежів враховується та обліковується у складі державних боргів.

Окрім державні боргові зобов'язання мають специфічні ознаки, що визначають особливості підходів до регулювання державного боргу:

- 1) право емісії. Дана ознака характеризує боргові зобов'язання відповідно до суб'єкта позикових відносин. Випуск боргових зобов'язань може здійснюватися центральними та місцевими органами управління;

- 2) держателі державних боргових зобов'язань, якими можуть бути фізичні особи, юридичні особи, фізичні та юридичні особи;

- 3) місце розміщення боргових зобов'язань (внутрішній ринок, зовнішній ринок, внутрішній та зовнішній ринок);

- 4) ринкові та неринкові боргові зобов'язання виділяють в залежності від свободи обігу на первинному чи вторинному ринку;

- 5) номінальна вартість. Номінальна вартість – це вартість, що вказана на борговому зобов'язанні і засвідчує, що вона представляє визначений капітал, який використовує емітент, на протипагу реальній (курсовій вартості), за якою дане боргове зобов'язання продається на вільному ринку.

- б) детермінанти доходності включають в себе:

- номінальна ставка процента – процентних дохід за борговим зобов'язанням, що виплачується шляхом щорічної оплати купонів чи один раз при погашенні позики через нарахування процентів до номіналу цінних паперів. У випадку дисконтних цінних паперів, номінальна процентна ставка – доходність, що розраховується як різниця між ціною продажу і номінальною вартістю, що виражена у відсотках;

- форми і методи виплати доходів. За характером виплати доходів державні боргові зобов'язання поділяються на процентні, виграшні, процентно-виграшні, дисконтні, цільові;

- курс купівлі-продажу;

- податкові пільги. Відіграють значну роль для потенційних інвесторів на етапі оцінки привабливості державних боргових зобов'язань [1].

Вивчення даних особливостей дозволяє моделювати різноманітні фінансові зобов'язання і змінювати зміст елементів структури та системи фінансово-економічного механізму регулювання державного боргу відповідно до вимог економічної ситуації.

На сьогодні, майже всі країни, мають борги перед кредиторами (зовнішніми чи внутрішніми). Важливим є куди і на що витрачаються запозичені кошти.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного Кодексу України «державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення» [2].

З кожним роком державний борг країни збільшується через те, що Україна не зможе погасити його, а кошти потрібні для вже існуючого боргу.

Як зазначає Присяжнюк О.О. «серед негативних явищ впливу державного боргу на економіку країни треба виділити такі:

- вразливість вітчизняної фінансової системи від кон'юнктури світової фінансової системи;

- нестабільність валютних курсів, яка може вплинути на можливості виконання зобов'язань у визначені строки;

- невідповідність валюти запозичень і валюти основної частини активів суб'єкта господарювання;

- розриви у строках між залученими коштами на зовнішніх ринках і строками надходжень

коштів від реалізації інвестиційних проектів, кредитування банками суб'єктів господарювання;

- неможливість виконати зобов'язання при ускладненнях з доступом до джерел іноземної валюти;

- низька ліквідність світових фінансових ринків може знизити можливості щодо реструктуризації заборгованості» [3].

Для ефективного управління державним боргом потрібно дотримуватись наступних принципів:

• безумовності – забезпечення режиму безумовного виконання державою всіх зобов'язань перед інвесторами і кредиторами, які держава, як позичальник, прийняла на себе при укладанні договору позики;

• зниження ризиків – розміщення і погашення позик таким чином, щоби максимально знизити вплив коливань кон'юнктури світового ринку капіталів і спекулятивних тенденцій ринку цінних паперів на ринок державних зобов'язань;

• оптимальності структури – підтримання оптимальної структури боргових зобов'язань за термінами обертання і погашення;

• зберігання фінансової незалежності – підтримка оптимальної структури боргових зобов'язань держави між інвесторами-резидентами і інвесторами-нерезидентами;

• прозорості - дотримання відкритості при випуску позик, забезпечення доступу міжнародних рейтингових агентств до достовірної інформації про економічний стан у державі для підтримки високої кредитної репутації і рейтингу держави-позичальника [4].

Управління державною заборгованістю є одним із ключових факторів забезпечення макроекономічної стабільності в державі. Від характеру врегулювання боргової проблеми залежать бюджетна дієздатність країни, стан її валютних резервів, а відповідно, і стабільність національної валюти, рівень відсоткових ставок, інвестиційний клімат, характер поведінки всіх сегментів фінансового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дудченко В. Державний борг як об'єкт регулювання. *Економічний аналіз : зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету*. Випуск 2 (18). Тернопіль : Економічна думка, 2008. С. 82–87.

2. Бюджетний кодекс України (редакція станом на 01.01.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

3. Присяжнюк О.О. Проблема вдосконалення управління державним боргом. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. 2012. Вип. 32(2). С. 136-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2012_32%282%29_31.

4. Доліновська О. Я. Економічна природа та сутність державного боргу. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія : Економічні науки. 2010. Вип. 26(1). С. 130–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2010_26%281%29_28.

Малишко Віталіна Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Переяслав, e-mail: malyshkovitalina@gmail.com

Макарчук Інна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Переяслав, e-mail: makarchyck.inna@gmail.com

Malyshko Vitalina V. – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, Pereiaslav, e-mail: malyshkovitalina@gmail.com

Makarchyuk Inna M. – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, Pereiaslav, e-mail: makarchyck.inna@gmail.com